

INFLUÈNCIA DE LA CIRURGIA EUROPEA EN L'ODONTOLOGIA CATALANA DEL SEGLE XVIII

Josep M. USTRELL i TORRENT

La que veurem és l'odontologia que es feia durant el segle XVIII a l'Europa del sud, i quina influència van tenir països com França i Itàlia en el nostre país. Aquesta influència tindrà uns antecedents que es remunten a l'Edat Mitjana.

Antecedents

Durant el període comtal, es va anar generant una cultura pròpia. Els monestirs, especialment els benedictins, van ser centres de cultura i alhora servien d'hospitals o centres d'acollida per a indigents i peregrins. Els monjos van garantir la continuïtat de la medicina i van fer possible l'assistència als malalts, en el marc d'un compromís entre els principis mèdics i els aspectes religiosos, amb el fet de no veure en la malaltia només un càstig i en la curació només un miracle.

En aquest període de l'Edat Mitjana destaquen certes universitats, com les de Montpeller i Bolonya, pels avenços en anatomia i cirurgia. Se seguia considerant que l'afecció dental més freqüent, la càries, era causada pels cucs, i la complicació més immediata, el dolor, es tractava amb la *Mandràgora officinalis* entre altres productes naturals. Els autors més destacats d'aquest període els trobem des de finals del segle XII fins al XIV.

Influència italiana

Els primers cirurgians que van adquirir prestigi van ser Roger de Salerno, en el segle XII, Roland de Parma, en el XIII, i Teodoric de Cèrvia en el XIV. En les seves obres es defineixen com a partidaris de l'extracció dental només com a darrer recurs i aconsellen la fumigació i la cauterització. Tracten, a més, sobre fractures i luxacions mandibulars. Dels cirurgians més importants tenim a Roger de Salerno que formà part de l'Escola de Salerno i en la seva obra,

Practica Chirurgia, se li nota una clara influència àrab i jueva. Igual com en l'obra de Roland de Parma que visqué a principis del segle XIII. També a través de l'estat francès actual es va fer una aportació a través de l'obra escrita de tres sanitaris. En aquest cas un metge i dos cirurgians, tots ells de la Universitat de Montpeller.

Obra mèdica

El metge anglès Bernard Gordon, va escriure el tractat *Lilium medicinae* que va tenir una gran difusió. Sobre odontologia descriu causes externes o internes. De les externes cita, entre altres, la mala higiene oral, i de les internes els humors que baixen del cervell fins a les dents. Adverteix sobre l'ús indiscriminat dels opiacis i aconsella afluixar la dent abans de l'extracció. En el segle XIV Henri de Mondeville, escriu la seva "Chirurgia" on, en el llibre I, descriu la llengua i les dents.

Però el cirurgià més famós d'aquest període és Guy de Chauliac. Va editar la seva obra *Chirurgia Vel Inventarium ...* per primera vegada a Avinyó el 1363, i fins a tres segles després va ser llibre de text obligat per als cirurgians. Se'n van fer edicions fins el segle XVII. L'Inventari o colector de cirurgia està dividit en set llibres. En el quart escriu sobre les aftes, en el cinquè explica els símptomes de les fractures de mandíbula i el sisè el dedica a les malalties que no són úlceres, com les que afecten la llengua i les dents.

Catalunya

A Catalunya hem de destacar a Arnau de Vilanova, Simó Virgili i Micer Johan. Arnau de Vilanova és un galenista que deu la seva fama a les obres científiques i mèdiques, reeditades fins a finals del segle XVI, que es basaven, com tota la medicina medieval, en les teories dels símbols, els humors, les propietats i els elements universals on, a més, es reflecteixen inquietuds teològiques. Va estudiar a Barcelona, Montpeller i Salem i exercí també a Barcelona, Sicília i Avinyó.

En el *Breviarium practicae* explica que: el dolor de les dents prové alguna vegada del vici del cervell a causa dels humors freds que, destil·lats del cap, baixen pels nervis de les dents i produeixen un dolor sord amb pesantor de cap, inflor i pal·lidesa de la cara. Quan són calents, el dolor és agut i punxant, amb enrogiment de la cara. Arnau de Vilanova també es va preocupar de l'estètica femenina. En *De ornatu mulierum* i *De decoratione*, s'extreuen prescripcions per: blanquejar les dents, enfortir les genives i acolorir-les. En el *Regimen*

Sanitatis ad Regem Aragonum, aconsella, per conservar les dents: netejar-les dues vegades al mes amb vi en el qual hagi bullit arrel de farigola. En resum, l'obra d'Arnau tracta dels problemes higiènics i dentals basant-se en els conceptes hipocràtics.

Però el reconeixement social que tenia la professió odontològica en el segle XIV era molt pobre. S'anava com a ambulat i no eren necessaris els estudis. Per altra banda, en aquesta època conflueixen la cirurgia, la barberia i la dentisteria, tot i que aquesta tindrà un reconeixement especial. Quan governava la Corona d'Aragó el rei Pere III el Cerimoniós, apareix l'especialitat de *Mestre Caxaler* o queixaler dins la cirurgia. Les seves activitats professionals eren netejar les dents, curar el dolor i fer extraccions. Les podien compartir amb la sagnia i l'aplicació d'ènemes, tot i que pel títol sembla que tenien dedicació exclusiva. Aquesta titulació va durar només un segle, ja que en morir Martí l'Humà, sota els usos, costums i prerrogatives de la dinastia dels Trastàmars, els caxalers es van veure privats del prestigi que tenien i així va acabar un període singular en la història de l'odontologia. I del segle XV són els receptoris com el Receptari de Micer Johan, possiblement una còpia del Tresor dels pobres.

Època de transició. Segles XVI i XVII

Durant el Renaixement la ciència es veu afavorida per grans canvis, que van facilitar aportacions, com les de Copèrnic i Galileu, que demostren que la Terra no és el centre de l'univers. L'experimentació i l'observació permeten que la medicina desenvolupi el seu mètode científic. La medicina espanyola no és aliena a aquests canvis, malgrat que el seu abast estigui limitat a les classes dominants. Els "curanderos" i xarlatans segueixen fascinant els grups més humils de la societat. L'odontologia també viurà moments paral·lels, tot i que amb certes diferències. L'obra del batxiller Francisco Martínez, pionera a l'àmbit mundial, serà l'exponent d'aquest nivell científic en la professió. La seva obra, *Coloquio breve y compendioso ...* està escrita en forma de diàleg i conté tot el saber odontològic del moment. Va ser llibre de referència durant tot el segle.

En el segle XVII l'odontologia serà poc fructífera, només alguns autors com Alonso Muñoz i Diego Pérez de Bustos fan algunes aportacions. L'obra d'aquest últim, *Tratado breve de flobotomía*, està escrita, igual que el de Martínez, en forma de diàleg, i conté a més algun gravat.

La professió dental en el segle XVIII

El segle XVIII constitueix una època que podem qualificar de renaixença l'odontologia. Aquest ressorgiment serà conseqüència, en part, de l'avenç que experimenta la cirurgia en el nostre país amb la incorporació de cirurgians estrangers que troben aquí unes condicions òptimes per al seu treball. La recuperació de l'odontologia és paral·lela a la que assoleix la cirurgia, i la influència europea és l'inductor més rellevant després de dècades d'aïllament científic; aquesta influència s'obre pas gràcies a la presència de nombrosos professionals, especialment francesos, al servei dels monarques borbònics. Dues raons podrien explicar aquest fenomen: d'una banda, durant la Guerra de Successió els exèrcits de Felip V eren en bona part francesos i entre els seus integrants s'hi ha de comptar els cirurgians; i de l'altra, l'existència d'un mercat de treball diferent, especialment al servei de la nova organització militar borbònica. Entre els noms que veurem, els uns són cèlebres cirurgians, que en aquell moment s'ocupen de l'odontologia, d'altres són cirurgians menors dedicats també a l'atenció dels pacients amb afeccions buccals, i finalment hi ha els pròpiament dentistes pel fet que només reben els malalts de la boca i les dents, a qui apliquen tractaments extraccionistes, malgrat que també ofereixen preparacions farmacològiques i la substitució de les múltiples dents perdudes, mitjançant pròtesis.

Italians Dentistes de la Casa Reial

Dels primers que tenim notícia són: el genovès Josep Rotondo i el napolità Josep Àngel Fonzi, ambdós dentistes al servei de la Casa Reial. Fonzi nascut a Orsogna i mort a Barcelona, va treballar en diversos oficis fins que l'actuació d'un arrencaqueixals ambulat el va animar a dedicar-se a l'odontologia. Fonzi va aconseguir millorar l'aplicació de les dents de porcellana en dotar-les d'un pern de platí individual que soldava a les bases, a diferència de les dentadures parcials o totals de Dubois de Chémant, que eren d'una sola peça. També se li deu la primera aplicació odontològica del cautxú, en fer-lo servir per recobrir la cara alveolar de les bases metàl·liques, amb la finalitat d'encoixinar i farcir els defectes.

També tenim notícia de dos dentistes graduats en el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona: Michaelè Fillipo Adomo (1770) i Giovani Domenico Bonacorsi (1771).

Francesos dentistes de la Casa Reial

Arriben també nombrosos dentistes francesos com Pierre Gay, Ricard Le Preux, Blas Beaumont, Pierre Abadie i Tomas Clanet, tots ells dentistes de la Casa Reial. Alguns van aportar obra escrita. Dels següents en sabem, a més, el lloc d'origen: Jean Baptiste Rouyer, de la Lorena; Jean Baptiste Gariot, de Sante Machoul; Georges Simitier, de Marsella; i Guillaume Petit, de Montpellier. Un dels més destacats és Jean Baptiste Gariot que exercí a Barcelona, València i Madrid. A part d'un tractat sobre malalties de la boca, va inventar un articulador per simular la posició de les dents, precursor del que farà el català Lluís Subirana en el segle XIX. Un segon destacat és Georges Simitier que exercí a La Martinica i a Madrid. La seva aportació van ser uns treballs de pròtesi i un elixir contra l'escorbut. També tenim notícia d'alguns dentistes graduats en el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona: Paul Maurice Darnés, el 1775 i Benoît Descroix Niset, que consta com a dentista-oculista, el 1777.

Pierre Fauchard, a França, va ser l'ànima de l'odontologia francesa del segle i va fer escola. Fauchard, nascut a la Bretanya va exercir a Paris. Cal fer esment especial del llibre *Le chirurgien dentiste*, on exposa d'una manera àmplia i sistematitzada les possibilitats de l'art dental, ja que, després de ser publicat, la seva influència s'estén per diversos països, i dóna un nou impuls a l'odontologia. Aquesta influència es percep en els seus seguidors contemporanis. Un dels seus deixebles, Etienne Bourdet, va ser l'inventor d'una eina per a fer extraccions de dents molars, anomenada Clau de Garengot. També alguns espanyols es veuran influenciats per l'obra de Fauchard. Les seves activitats seran un reflex del que ell havia escrit. Francisco Antonio Peláez, en *Tratado de las enfermedades de la boca*, tradueix la part mèdica i Félix Pérez Arroyo, en *Tratado de las operaciones que deben practicarse en la dentadura, y método para conservarla en buen estado*, la part quirúrgica.

Conclusions

Antecedents: 1. La influència principal en l'odontologia catalana, durant l'edat mitjana, es deu a l'obra escrita de quatre cirurgians: tres italians i un francès

2. La Universitat de Montpellier és la de més influència a Catalunya.

Transició: 3.. A l'època de transició Francisco Martínez (segle XVI) serà font d'inspiració per al seu homòleg Diego Pérez (segle XVII) i per al francès Ricard Le Preux (segle XVIII). Tots escriuen en forma de diàleg.

Segle XVIII: 4. Alguns italians venen al nostre país per a graduar-se en el Reial Col·legi de Cirurgia o per exercir com a dentistes de la Casa Reial Espanyola.

5. Fonzi fa aportacions en l'aplicació de les peces de porcellana i de l'incipient cautxú.

Segle XVIII: 6. Alguns francesos venen al nostre país pel mateix motiu que els italians, però a més deixen obra escrita.

7. Gariot aporta l'articulador frontissa, Simitier l'elixir antiescorbútic i Bourdet la clau de extraccions Garegeot.

Segle XVIII: 8. L'obra de Fauchard tindrà influència en les publicacions de l'asturià Francisco Antonio Peláez (1736-1805) que s'ocupa de la part mèdica i del manxego Félix Pérez Arroyo (1755-1809) que ho fa de la quirúrgica.

9. La gran aportació a l'odontologia, en el segle XVIII, ens ve de França.

Bibliografia

Esteve de Sagrera J. *Estudio de la aportación médico-farmacéutica de Ramon Llull y Arnau de Vilanova*. Tesi doctoral. Fac. Farmàcia Univ Barcelona, 1979

Gorosch M. *La notomia de Anric de Mondavilla*. Avinyó: Centre d'Etudes Occitanes. 1975

Moliné E. *Receptari de micer Johan*. Barcelona: Estampa Casa Provincial Caritat. 1914

Paniagua JA. *Studia Arnaldiana*. Barcelona: Fundación Uriach 1838. 1994

Rahola J. *Facetes històriques de la professió odontològica en el principat de Catalunya, acabant-se i acabada l'edat mitjana*. But Inf., 1983; 176: 55-63

Riera J. *Cirurgia española ilustrada y su comunicación con Europa. (Estudios y documentos de un influjo cultural)*. Valladolid. 1976

Ustrell JM. *Simó Virgili. Un dentista català del segle XIV*. Ann Med. (Barc.), 1988; 74: 160-161

Ustrell JM. *Història de l'odontologia*. Barcelona: UB. 2000

Vogé, A. de; Zimmermann, G. *Medicina. A. Dizionario degli istituti di perfezione*. Edizioni Paoline, 1978; 5: 1126-1134